

10–11 СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ АТА-АНАЛАРЫНА АРНАЛҒАН

1

САБАҚ

Құмарлыққа бой алдыру – тәуелділік құрдымы

Жоғары сынып оқушыларының дамуындағы тәуекел аймақтары

Сабақ мақсаты: ата-аналардың өз баласының қауіпсіздігін қамтамасыз ету қабілетін қалыптастыру, тәуелділік мінез-құлық қаупінің алдын алу жолдарын дамыту.

Міндеттері:

1. Ата-аналардың өз баласының қауіпсіздігін қамтамасыз етуге деген ұмтылысын ояту.
2. Баланың дамуындағы ықтимал қауіптер, тәуелділік мінез-құлық белгілері және оның алдын алу шаралары туралы ата-аналардың түсініктерін кеңейту.
3. Ата-аналардың балаларына көңіл бөлуінің, заңсыз әрекеттердің алдын алуының маңыздылығын күшейту.

Күтілетін нәтижелер:

1. Жоғары сынып оқушыларын тәрбиелеуге көмектесетін отбасы ресурстарын қалыптастыру.
2. Ата-аналардың тәуелділіктің алдын алу және оған қарсы тұру шараларын әзірлеу.
3. Психобелсенді заттарды қолданудың, құқық бұзушылықтың профилактикасын жақсарту үшін жағдай жасау.

Ұлттық құндылықтар және тұлғаның жеке қасиеттері: үлкенді сыйлау, парасаттылық, ізгі ниет, өзін-өзі басқару, жауапкершілік, шығармашылық, өзара сыйластық, адалдық.

Жоспар:

1. Тәуелділік түрлері (тамақ, алкоголь, есірткі, химия, вейпинг, құмар ойындар және т.б.)
2. Жоғары сынып оқушыларындағы тәуелділіктің белгілері.
3. Сынықтан өзгенің бәрі жұғады. Тәуелді мінез-құлықтың алдын алу шаралары.
4. Тәуелділіктің алдын алуда отбасы мен мектептің өзара әрекеттесуі.

Құрал-жабдықтар: мультимедиялық құрал-жабдықтар, презентация, жарты шеңберде орналасқан орындықтар.

Ресурстар: А4 парақтары, қаламдар, қайшылар, фломастерлер

Өту формасы: тренинг

Сабақ ұзақтығы – 1 сағат

Уақыты	Мазмұны:	Ресурстар
5 мин.	<p>I. Негізгі бөлім 4-слайд</p> <p>QR-кодты сканерлеу</p> <p>Тәуелділік түрлері (тамақ, алкоголь, есірткі, химия, вейпинг, құмар ойындар және т.б.) Көбінесе жоғары сынып оқушыларының психобелсенді заттарды қолдануы өмірлік маңызды, жеке немесе әлеуметтік (отбасылық) қиындықтардың симптомы болып табылады. Балалардың оқу үлгерімі нашарлайды, салауатты өмір салтын ұстанбайды, қылмыс жасайды. Дұрыс тамақтанбау, физикалық белсенділік, күйзеліс, өмірдің мәнін жоғалту – балалардың алкоголь, темекі, есірткіні қолдануға итермелейтін бірден-бір факторлар.</p> <p>Бейнероликті көру Бұл бейнетаспада белсенді тәуелділіктің психобелсенді заттарды</p>	<p>Бейнетаспа 1 https://www.youtube.com/watch?v=nbmEBs99IIo&t=7s</p> <p>4, 5 – слайдтар</p>

	<p>қолданудағы күтілетін нәтижесі көрсетілген.</p> <p>Тәуелділік – баланың санасын күйін өзгерту арқылы шынайы өмірден кетуге ұмтылуымен байланысты. «Шындықтан қашу» тәуелділіктің келесі түрлерін анықтайды:</p> <p>5-слайд.</p> <p>Химиялық. Бұл тәуелділік психикаға әсер ететін кез келген химиялық заттарды қолдануды қамтиды. Бұл заттардың ішінде алкоголь, есірткі, темекі, кальян, иіскейтін және шылым қоспалары, дәрілер мен улардың кейбір түрлері бар.</p> <p>Химиялық емес. Бұл тәуелділікке жасөспірім психикасының бұзылуына әкелетін мінез-құлықтағы әртүрлі ауытқулар жатады. Тәуелділіктің химиялық емес түріне ауытқудың көптеген түрлері кіреді, олардың ең танымалы құмар ойындарға тәуелділік, әлеуметтік желілерге тәуелділік, жыныстық мінез-құлық бұзылыстары, жұмысқа тәуелділік, тамақтанудың бұзылуы, экстремалды белсенділік, мазохизм.</p> <p>Шындықтан алшақтау әрқашан күшті эмоционалды тәжірибелермен бірге жүреді. Химиялық емес тәуелділіктер туралы айтатын болсақ, эмоциялар тәуелділіктің қозғаушы күші болып табылады. Эмоция неғұрлым күшті болса, тәуелділік те соғұрлым күштірек болады.</p>	
2 мин.	<p>6-слайд.Тәуелділіктің барлық түрлерінің (химиялық және химиялық емес) үш ортақ белгісі бар.</p> <p>1. Мәжбүрлі қолдану: қайтымсыз талпыныс, мәжбүрлі және қайталанатын әрекеттер, эго-дистоникалық (эгоны бұзатын) ойлар (мысалы, нашарқорды өзінің тәуелді мінез-құлқын жалғастыруға мәжбүр ететін басындағы маза бермейтін ойлар, дауыстар).</p> <p>2. Бақылауды жоғалту: ішкі ой-түйсігін шектеу немесе оған қарсы тұру қабілетсіздігі; бастағаннан кейін оны тоқтату өте қиын, сырттың көмегінсіз іс жүзінде мүмкін емес; ерік күші тәуелділіктен төмен, бала қысқа уақытқа өзін тоқтата алуы мүмкін, бірақ мүлдем қойып кете алмайды.</p> <p>3. Зиянды салдарға қарамастан тәуелділік мінез-құлқын жалғастырады: проблемалардың көбеюі (қарыз ауыртпалығы, қорлау, денсаулықтың нашарлауы, отбасылық, қаржылық мәселелердің ұлғаюы, заңмен байланысты проблемалар, тәуелді мінез-құлықтан ажырай алмайды.)</p>	6-слайд
2 мин	<p>II. Жоғары сынып оқушыларындағы тәуелділіктің белгілері.</p> <p>7- слайд.</p> <p>QR-кодты сканерлеңіз</p> <p>Жоғары сынып оқушыларында тәуелділіктің қалыптасуы төрт кезеңде жүреді:</p> <p>1. Бірінші кезең. Бұл кезеңде бала алдымен алкогольді,</p>	7-слайд. Checklist QR код

	<p>психобелсенді заттарды, ойын автоматтарын, компьютерлік ойындарды немесе тәуелділіктің басқа түрлерін қолданып көреді. Бұл бетбұрыс жоғары сынып оқушысына бұрынғы тыйымдар мен шекараларды бұзуға жол береді.</p> <p>2. Болып жатқан нәрсеге қанағаттану. Жоғары сынып оқушысы ешқандай күш-жігерсіз көңіл көтеруді ұнатады және өзін белгілі бір адамдар тобына жататындай сезінеді.</p> <p>3. Психикалық тәуелділік. Бұл кезеңде химиялық емес тәуелділіктермен бала белгілі бір әрекеттерді орындай отырып, денесінде дофаминді - ләззат гормонын көбірек көтеруге себеп болады. Тәуелділіктің химиялық түрлері белсенді заттар мен табиғи нейромедиаторларды алмастыра отырып, бірте-бірте баланың ми жасушаларын бұзады.</p> <p>4. Физикалық тәуелділік. Тәуелді әрекеттерді шектеген жоғары сынып оқушылары нақты физикалық ауыртпашылықты сезіне бастайды.</p> <p>5.</p>	
5 мин	<p>«Тағам тәуелділігімен қалай күресуге болады?» бейнетаспасын көріңіз.</p> <div style="text-align: center;"> </div> <p>QR-кодты сканерлеңіз Мазмұны:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Баланың тағамға деген тәуелділігінің белгілері. 2. Мамандардың көмегімен тағам тәуелділігінен қалай арылуға болады? 3. Тамақ тәуелділігімен үй жағдайында қалай күресуге болады? <p>8-слайд. Химиялық тәуелділікке тән белгілер:</p> <ul style="list-style-type: none"> • алкогольдің, темекінің немесе басқа ерекше иістердің болуы; • көз қарашықтарының кеңеюі немесе керісінше тарылуы, терінің бозаруы, терінің әдеттен тыс реңкі; • шөлдеу, жүректің қатты соғысы, тез шаршау, аяқ астынан терлеу; • эмоциялық реакциялардың әртүрлілігі мен тұрақсыздығы; • ерекше лексиканы қолдану (дәрілік заттардың атауларында жаргондардың қолданылуы, оларды қолдану әдістері мен әсерлері); құрдастары арасында психобелсенді препараттарды насихаттау. <p>Химиялық емес тәуелділікке тән белгілер:</p> <ul style="list-style-type: none"> • тамақтану тәртібінің өзгеруі (анорексия, булимия, артық 	<p>Бейнетаспа 2 субтитрді қазақша нұсқада қойыңыз https://youtu.be.com/clip/Ugkx-W1ZfFHhSDJCM9jPC S7e4nGAHkYNwdHr Бейнетаспа 3 субтитрді қазақша нұсқада қойыңыз https://youtu.be.com/clip/Ugkx6YXasnCw-f5wDM-5oLuuizz7bLTzyM8H</p> <p>Слайд8</p>

	<p>тамақтану)</p> <ul style="list-style-type: none"> • компьютерлік ойындарға, әлеуметтік желілерде түнгі әңгімелер уақытының артуы. • баланың компьютермен жұмыс істеу уақытын шектегенде, оның қарсы шығуы, телефон, планшет және техникалық құралдарды пайдалануға тыйым салғанда, қатты ашулануы. 	
	<p>Баладағы құмар ойындарға тәуелділіктің белгілері:</p> <ul style="list-style-type: none"> • баладағы ақшаның азаюы: жетіспеушілік, отбасынан және достарынан қарыз алады; • ұйқы режимінің өзгеруі, шаршау, күш-жігерінің төмендеуі, көңіл-күйдің өзгеруі немесе құмар ойындардан тыс жүргенде ашулануы; • мектептегі сабақ үлгерімінің төмендеуі; • достар мен әлеуметтік оқиғалардан аулақ болуы; • құмар ойындарға оң көзқараспен қарауы, онлайн ойын сайттарына, спорт нәтижелеріне немесе теледидар покеріне қызығушылықтың артуы; • спорттың өзіне емес, спорттық бәстерге көңіл бөлуі; • құмар ойындарды жасыруы немесе мәселені жоққа шығаруы. <p>Қиындық туындаса, бала құмар ойындарды басқа нәрселерден жақсырақ деп айтуы мүмкін, мысалы: «Бірақ мен есірткі қолданбаймын ғой, анашым», – деп ақталуы.</p>	8-слайд
10 мин	<p>«Тәуелділік» сауалнамасы («Аддиктивная склонность» әдістемесі (Юсупов В.В., Корзунин В.А.)</p> <p>Нұсқау: Егер келіссеңіз, таңдалған мәлімдеменің жанындағы белгіні қойыңыз. Тестілеуді аяқтағаннан кейін жалпы балды есептеңіз.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Егер адам зиянды салдары жоқ, психиканы қоздыратын және психикаға әсер ететін заттарды қолданса, бұл қалыпты жағдай. 2. Егер сіз шынымен бір нәрсені қаласаңыз, кейбір ережелер мен тыйымдарды жоққа шығаруға болады. 3. Адамның өзі қалағанынша, қалаған жерінде шарап ішуге құқығы болуы керек. 4. Маған мейрамханада шарап дәмін татушы және даяшы болып жұмыс істеген ұнар еді. 5. Менің ерекше толқуларды жиі сезінгім келеді. 6. Менің таныстарымның арасында улайтын заттарды қолданып көргендер бар. 7. Өмірде «болмайды, бірақ шын қаласаң, көруге болады» деген мақалды ұстанатын адамдарың көзқарасы дұрыс. 8. Менің ішімдік ішкеннен кейін кездейсоқ жағымсыз оқиғаға немесе төбелеске тап болған сәттерім болады. 9. Менің балаларым және басқа да адамдар менің аздап ішкенімді айтып, алаңдаушылық білдірген кездер болды. 10. Адамдар жаңа, әдеттен тыс сезімдер мен тәжірибелерге ұмтылуы – қалыпты жағдай. 	Ата-аналарға дайын сауалнама таратылады

	<p>11. Көңілді болу үшін кейбір ережелер мен тыйымдарды бұзған жөн.</p> <p>12. Маған аздап ішетін және көңіл көтеретін компанияларда болған ұнайды.</p> <p>13. Мен кей жерлерде ішімдік ішуге тыйым салынатынын түсінсем де, ішкім келген.</p> <p>14. Қиын кездерде темекі мені тыныштандырады.</p> <p>15. Ләззат алуға ұмтылу – өмірдегі басты нәрсе.</p> <p>16. Алкоголь мен темекінің адамға тигізетін зияны туралы жалған және асыра сілтеп айтылған.</p> <p>17. Жастар өмірінде жыныстық қатынас басты орындардың бірін алуы керек.</p> <p>18. Егер менің денсаулығымға зиян келтірмейтінін және жазаға әкеп соқтырмайтынын анық білсем, қандай да бір мас ететін затты қолданып көретін едім.</p> <p>19. Менің достарым кей жағдайларда әдеттен тыс күйлерді бастан өткергендерін. түрлі-түсті қызықты көріністер көріп, әдеттен тыс дыбыстарды естігендері және т.б. туралы айтты.</p> <p>20. Соңғы кездері мен темекіні көп тарта бастағанымды байқадым. Бұл маған белгілі бір дәрежеде көмектеседі, алаңдаушылық пен уайымнан алшақтатады.</p> <p>21. Таңертең (бір күн бұрын ішімдік ішкеннен кейін) қолдарым дірілдеп, басым жарылатындай ауырды.</p> <p>22. Темекі шегу зиянды екенін білсем де, оны тастауға өзімді мәжбүрлей алмаймын.</p> <p>23. Мен көбінесе мас болғанда, өзімді жеңіл, сыртқы әлемнен алшақ, айналада болып жатқандардың шындыққа сәйкес еместігін сезіндім.</p> <p>24. Алкогольді қолданумен байланысты болған бірқатар жағдайларды еске түсіру және ол туралы айту маған ұнамайды.</p> <p>25. Менің достарым демалғанды және көңіл көтергенді ұнатады.</p> <p>26. Соңғы уақытта «бұзылмау үшін» тыныштандыратын дәрі қабылдауға тура келді.</p> <p>27. Мен кейбір тәуелділіктен арылуға тырыстым.</p> <p>28. Мен алкогольді іше отырып шектен шығып кететінмін.</p> <p>29. Маған аздап алкоголь ішкендегі күйім ұнайды.</p> <p>30. Ішімдік ішкендіктен, менде мектепте қиындықтар болды.</p> <p>Алынған нәтижелерді интерпретациялау: 13 балға дейін – тәуелді мінез-құлық қаупі көрсетілмейді 14-тен 16 балға дейін – тәуелді мінез-құлықтың қаупі орташа 17 балдан және одан да көп – тәуелді мінез-құлыққа бейімділіктің белгілері айқын.</p> <p>Енді сауалнама нәтижесін балаңызбен талқылаңыз, нәтижеге қараңыз.</p>	
1 мин	<p>9-слайд. Жоғары сынып оқушыларының тәуелді мінез-құлқының салдары: Жоғары сынып оқушыларының тәуелділігі жиі ауыр зардаптарға, соның ішінде: суицидке, кісі өлтіруге, психикалық ауру немесе жеке деградацияға әкеледі. Жоғары сынып оқушысына барабар көмек көрсету үшін девиантты мінез-құлықтың себептерін</p>	9-слайд

	<p>уақытында түсіну маңызды.</p> <p>Жоғары сынып оқушылары тәуелділік мінез-құлық түріне қарамастан, орталық жүйке жүйесінің жасушаларының, әсіресе мидың зақымдануына әкелетінін түсіну керек. Психиканың дамуы тежеледі, интеллектуалдық ауытқулар пайда болады, тіпті қарапайым мәселелерді шешу қабілеті жоғалады. Тәуелді мінез-құлқы бар жоғары сынып оқушылары жауапкершіліктен бас тартады, үнемі өзіне және басқаларға өтірік айтады. Химиялық тәуелділіктерден баланың денсаулығы бұзылады, ең қауіпті нәрсе – баланың қалыпты өмір сүруіне мүмкіндік бермейтін жеке органдар мен жүйелердің толық істен шығуы. Тәуелділіктің соңғы сатысында бала ләззат алу объектісінен қанағаттану сезімін сезінбейді, ауырсынуды басу үшін ғана пайдаланады.</p>	
5 мин	<p>10-слайд. Жоғары сынып оқушыларының «қауіпті аймаққа» түсу себептері:</p> <p>Ішкі тәуекел факторларына мыналар жатады:</p> <ul style="list-style-type: none"> • баланың өзін түкке тұрғысыз сезінуі • өзін-өзі бағалаудың төмендігі, өзіне сенімсіздігі • өзін-өзі бақылаудың және өзін-өзі тәртіпке келтірудің болмауы • әлеуметтік нормалар мен құндылықтарды білмеуі және қабылдамауы • әртүрлі жағдайларда барабар шешім қабылдай алмауы • өз сезімдерін дұрыс жеткізе алмауы, өзінің және басқа адамдардың әрекеттеріне жауап бере алмауы. <p>Тәуелділіктің әлеуметтік себептеріне жоғары сынып оқушысы кіретін топтардың қолайсыздығы жатады. Біріншіден, бұл отбасы, одан басқа – мектеп, достар, қызығушылық топтары. Қазіргі қоғам жоғары сынып оқушыларының мінез-құлқына бұқаралық ақпарат құралдары, интернет және белгілі топтар арқылы балаға әсер етеді.</p> <p>Сыртқы қауіп факторларына мыналар жатады:</p> <ul style="list-style-type: none"> • балаларды отбасынан, мектептен және қоғамнан алшақтатуы; • отбасындағы келеңсіздіктер (оның ішінде ата-ананың балаға жеткіліксіз қамқорлығы, отбасындағы жанжалдар, балаға қатыгездік көрсету, ата-аналардың бірінің немесе екеуінің бала тәрбиесіне қатыспауы және болмауы; ата-ананың ішімдік пен есірткіні асыра пайдалануы және т.б.) ; • материалдық деңгейдің төмендігі және нашар тұрмыстық жағдай; ата-аналардың білім және мәдени деңгейінің төмендігі; білім берудегі қате көзқарас пен қателіктер, баланың өзін-өзі бағалауын жоққа шығару; • баланың педагогикалық қараусыздығы (үлгерімінің нашарлығы, оқуға қызығушылықтың болмауы); • жаман компанияның, қоршаған ортаның, қоғамның әсері; • кәмелетке толмағандарға алкоголь мен темекінің сатылуы; • БАҚ арқылы зорлық-зомбылық пен қатыгездікті насихаттау. <p>Барлық әлеуметтік факторлардың ішінде отбасы ең үлкен ықпалға</p>	10, 11-слайдтар

	<p>ие.</p> <p>11-слайд. Отбасында баланың тәуелділігін қалыптастыру қаупі жоғары:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ата-аналардың есірткі, алкоголь және басқа да психоактивті заттарды теріс пайдалануының жеке үлгісі; • балада өз еркінің болмауына әкелетін тәртіпті қатыгездікпен бақылау; • ата-аналық сүйіспеншілікке ие болмаған кездегі өзін қажетсіз сезінетін либералдық тәрбие стилі; • ата-аналардың біреуінің немесе екеуінің психологиялық жағдайының тұрақсыздығы, сондай-ақ тәрбиенің біркелкі болмауы. Баланы бүгін қандай да бір қылығы үшін мақтайды, ал ертең сол үшін ұрысады, соның салдарынан отбасының көңілінен шығу үшін өзін қалай ұстау керектігін түсінбейді. • жоғары сынып оқушысы тұрақтылықты, қамқорлық пен сүйіспеншілікті сезінбейді, сондықтан жағымсыз серіктестікке түсіп, белсенді заттарды сынап көру немесе теріс қылықтар жасау ұсыныстарына оңай түседі. • жылы, достық қарым-қатынастың болмауы – өзара түсіністік, жанашырлықты сезінбеуі. <p>Мектеп қабырғасында балада тәуелділіктің даму қаупі жоғары:</p> <ul style="list-style-type: none"> • оқушылардың ерте девиантты мінез-құлқы; • әсіресе жоғары сыныптарда академиялық үлгермеушіліктің болуы; • құрбыларымен және мұғалімдерімен қақтығыстар. • тәуелді мінез-құлықтың ерекше себептері білім беру мекемесінің аумағында психобелсенді заттарды қолдану, сондай-ақ әкімшіліктің студенттер мен мұғалімдердің психобелсенді заттарды қолдануға (соның ішінде темекі шегуге) төзімділікпен қарауы болып табылады. 	
5 мин	<p>III. Тәуелді мінез-құлықтың алдын алу шаралары. 12-слайд. «Әкені көріп ұл өсер, ананы көріп қыз өсер»</p> <p>Қазақ отбасында сан ғасырлар бойы әдет-ғұрып, салт-дәстүр, ұлттық құндылықтар қалыптасып келеді. Бала тәрбиесінде ата мен әкенің рөлі өте зор. Әке – ер адамның қандай болу керектігіне үлгі болатын тұлға. Бала тәрбиенің алғашқы сабақтарын өз шаңырағында алады. Баланың салауатты өмір салты дені сау толыққанды отбасында ғана қалыптасады. Қазақ отбасында әке балаға тек туған адам емес, ер-азаматтың үлгісі, ерліктің белгісі. Мінез-құлық үлгісі, сенімділік пен бедел көзі. Тәртіп тұлғасы. Қазақ халқында әкеге, үлкенге құрмет қашанда бірінші орында тұрған. Әкесімен, аға буынмен ақылдасып, ақыл, көмек сұраған. Жастар үшін әкенің ақ батасын алу – өте маңызды рөл атқарды. Жастардың өмір жолын бақылауға және олардан ежелгі дәстүрлер негізінде қалыптасқан салауатты мінез-құлыққа деген сұранысқа ықпал ететін басқа да құндылықтар болды.</p> <p>«Әкені көріп ұл өсер, ананы көріп қыз өсер» «Әкесі сусындаған бұлақтан баласы да ішеді» «Ұлды тәрбиелегенің - ұлтты тәрбиелегенің, қызды тәрбиелегенің - ұрпақты тәрбиелегенің»</p>	12-слайд

	<p>Отбасы тәрбиесінде қазақ халқы әрқашан баланың жас және жеке ерекшеліктерін ескерген. Бұл халық даналығын мына сөздерден аңғаруға болады: Балаңды бес жасқа дейін патшандай күт, бес жастан он үш жасқа дейін құлындай жұмса, он үш жастан асқан соң досындай сырлас.</p> <p>Себебі, бала он үш жастан кейін «әке үйінен бөлек шығуға құқығы бар қожайын» болып саналады.</p> <p>Қазақ отбасындағы тәрбиенің негізгі әдістері мен құралдары жылы, мейірімді сөз болған. «Жақсы сөз – жарым ырыс» демекші, жылы сөзбен бірге баланы қарапайымдылыққа, сыпайылыққа тәрбиелеу – ата-ана мен ұстаздың міндеті. Сондықтан балаға белгілі бір әрекеттерді жасаудан сақтану кезде тыйым салудың себептерін түсіндіру қажет, бұл әдіс теріс әрекетті қайта жасаудың алдын алуға көмектеседі және оны игі істердің жолына бұрады. Осылайша, үлкендер жастардың өмір жолын бақылап, олардан ежелгі дәстүр негізінде қалыптасқан дұрыс мінез-құлықты талап етті.</p> <p>Тәрбиенің нәтижесі көбіне «Ұстазы жақсының ұстанымы жақсы» деп айтатын белгілі бір тұлғалардың күш-жігерінің нәтижесі болып табылады. Сен кімнен білім алдың? Сен не үйрендің? Осындай сұрақтарға берілген жауаптарда бала тәрбиесіне баға беріліп, тиісті қорытындылар жасалды. Қазақ арасында «әдепсіздік», «надандық» сияқты мінездер, балаға деген көзқарасқа қатты әсер ететін теріс тұжырымдардың қатарында болған.</p> <p>Біздің ата-бабаларымыз қамқор, ата-аналарымыз мейірімді, ал балалары қарапайым, сыпайы болған. Ата-аналар баланы белгілі бір әрекеттерді жасаудан сақтандырып қана қоймай, оларға тыйым салудың себептерін де түсіндірді. Бұл тәсіл балаға теріс әрекеттерді қайталамауға мүмкіндік берді.</p> <p>Отбасындағы тәрбиенің, құндылық мәдениетінің мақсаты – жаңа ұрпақтың өмірін ортақ мәңгілік игіліктермен байланыстыру және олардың маңызды бірлігін қалпына келтіру. Бұл баланың халық даналығын, халқымыздың мәдениетінің салт-дәстүрін құрметтеуге тәрбиелеуге ықпал етеді. Осылайша, қай жағдайда да қазақ отбасы бала кезінен өз заманының азаматын қалыптастырған білім ордасы болып қала береді.</p>	
10 мин	<p>IV. Нашақорлықтың алдын алу бойынша отбасы мен мектептің өзара әрекеттесуі.</p> <p>«Тұлға бейнесі» профилактикалық жаттығуы</p> <p>Тәжірибе барысы: біз бәріміз өз өміріміздің суретшілеріміз, біреудің өмірі барлық түстер палитрасымен жарқырайды, ал біреуде қара түнек. Сондықтан, өмірімізді және балаларымыздың өмірін тек өзіміз ғана өзгертіп, жақсартпай аламыз. Толыққанды тұлға болып, салауатты өмір салтын ұстану – бәріміздің қолымызда. Дәл қазір біз сізге қағаз парақтарын береміз, сіз қайшы, сызғыш және басқа құралдардың көмегімен өз қолыңызбен баланың тұлғасын кесуіңіз керек.</p> <p>Енді балаңыздың бойындағы ұнатпайтын тұсына назар аударыңыз да, оны «тамақ көп жейсің», «неге тыңдамайсың», «үнемі кешігесің», «сенің қолыңнан түк келмейді», «мен саған</p>	А4 парақтары, қаламдар, қайшылар

	<p>сенбеймін», «неге өтірік айтасың» деп күнделікті үйде жүргендей «ұрыса» бастаңыз. Қарапайым өмірде балаңызға қатысты айтылатын ұрыс сөздер.Әрбір ұрысқаннан кейін қағаздың шетін бүктеп басып отырыңыз. Ұрыстыңыз – орап бүктейміз, ұрысытыңыз - бүктейміз ..Ұрысып болған соң, тоқтап, соңында не алатыныңызды көріңіз. Кішкентай тұлғаңыз қандай күйге түседі деп ойлайсыз. Егер сіз балаңыздың үлгілі тұлға болғанын армандасаңыз, сіз қалай ойлайсыз, мұндай бұралған, бүктелген кішкентай адам қазір қандай әрекеттерге қабілетті? (деструктивті мінез-құлыққа, академиялық сәтсіздікке, зиянды тәуелділікке) бейім болмай ма?</p> <p>Осымен тұлға бейнесі бітпейді. Енді осы кішкентай адамды мадақтауды бастаңыз, сіз өзіңізді мақтағаныңыздай, қағаздың әр оралған қапталына оған қолдау көрсететін сөздерді айтыңыз.</p> <p>«Сен табысқа жетесің», «Мен саған сенемін», «Мен сені қатты күттім, балам», «Тәбетің жақсы екен, балам». Мақтадыңыз – бүктелген қағазды ашыңыз, мақтадыңыз – ашыңыз. Енді процесті бақылаңыз:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Сізге не істеу оңай болды: балаңызға ұрысу ма әлде қолдау ма? 2) Балаңыздың тұлғасын толығымен ашу үшін сізде жақсы сөздер жеткілікті болды ма? 3) Тұлға бейнесінің нәтижесі қандай болды? Оның бастапқы күйінен (бүктеу алдындағы) айырмашылығы неде? 4) Сіздің кішкентай адамыңыз қазір қандай әрекеттерге қабілетті? 	
5 мин	<p>12-слайд. Ең бастапқы алдын алу жұмыстары мыналарды қамтиды:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● балалардың әлеуметтік өмір сүру деңгейін жақсарту; ● оң бағыттағы тұлға тәрбиелеу; ● аутодеструктивті ниеттердің пайда болуын күшейтетін әлеуметтік жағдайларды жою. <p>Екінші алдын алу жұмыстары:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● бейімділік туғызатын тәуекел факторларын анықтау; ● профилактикалық есепке алу категорияларын әдеттен тыс (девиантты) мінез-құлықтың белгілі бір формаларына сәйкес келетін топтарға бөлу; ● жүйке-психикалық патологиясы бар тұлғаларды ерте анықтау; ● анықталған аурулар мен психиканың патологияларына түзету жұмыстарын жүргізу. <p>Көмек көрсету кезеңдері</p> <ul style="list-style-type: none"> ● профилактикалық бағдарламалар ● жоғары сынып оқушыларының тәуелді тенденцияларын ерте анықтау ● психодиагностика ● емдік шаралар ● оңалту <p>Нашақорлықты тудыратын биологиялық, психологиялық, әлеуметтік, мәдени және патопсихологиялық себептерді жоюға бағытталған этиологиялық емдеу ең тиімді әдіс болып табылады.</p>	Слайд 13
7 мин	Рефлексия. (Қорытынды сөз)	Үлестірмел

	<p>Қорытындылау. – Тренингіміздің соңында осындай өзекті тақырыпты талқылауға атсалысқандарыңыз үшін барлығыңызға алғыс айтамыз. Сіздерді мазалайтын сұрақтарыңызға жауап алдыңыздар ма? Тренингтен не үйрендіңіздер? Өткен кездесуімізге деген көзқарастарыңызды бір сөзбен жеткізіңіздер.</p> <p>Ата-аналарға берілетін үлестірмелі карточкалар</p> <p>Балалар өмір сүруді өмірден үйренеді Егер бала үнемі сынға ұшыраса, ол жек көруді үйренеді. Егер бала қастықта өмір сүрсе, ол агрессивтілікке үйренеді. Баланы мазақ етсе, ол тұйық болады. Егер бала қорлық көріп өссе, ол кінәмен өмір сүруді үйренеді. Егер бала толерантты болып өссе, ол басқаларды қабылдауды үйренеді. Егер бала жігерленсе, ол өзіне сенуді үйренеді. Егер бала мақталса, ол алғыс айтуды үйренеді. Бала шыншыл болып өссе, әділеттілікке үйренеді. Егер бала қауіпсіздікте өмір сүрсе, ол адамдарға сенуді үйренеді. Балаға қолдау көрсетілсе, ол өзін бағалауды үйренеді. Егер бала түсіністік пен достықта өмір сүрсе, ол осы дүниеде махаббатты табуды үйренеді.</p>	і карточкалар р
--	---	-----------------------